

NACIONALNI PARK MLJET IZAZOV KONFLIKTNIH INTERPRETACIJA

GORAN PAVEL ŠANTEK I TIBOR KOMAR

V prispevku so zarisani razločki med prebivalci parka in Upravo pri zamišljanju namena in funkcij Narodnega parka Mljet. Razločki so večinoma povezani z različno usmerjenimi interesi, potencialni vzroki za spore pa izvirajo iz prepovedi in pravnih predpisov, ki jih uveljavljajo v parku. Restriktivni zakon v parku zdaj opazno krčijo stoletja staro izročilo ribištva in ob tem je pomembno vprašanje, kako pomiriti interese lokalne skupnosti s poslanstvom parka, da varuje dediščino in naravo.

Ključne besede: Mljet, narodni park, spor, dediščina.

This paper outlines the differences between park residents and management in visualizing the purpose and function of Mljet National Park. These differences are mainly due to their distinctly oriented interests, and potential causes of conflict emerge from prohibitions and legislative acts imposed by the park. The centuries-old tradition of fishing is now greatly reduced by the park's restrictive laws and questions are being raised about how to reconcile the interests of local community with the park's mission of heritage and nature protection

Key words: Mljet, national park, conflict, heritage.

PRISTUP INTERPRETACIJAMA KONFLIKTA

Ideja nacionalnih parkova moderna je ideja nastala u SAD-u u drugoj polovici 19. st. Zamisao je, dakle, povijesno gledano relativno nova i u Hrvatskoj prvi puta ostvorena 1949. godine osnivanjem Nacionalnoga parka Plitvička jezera. Prvi hrvatski nacionalni park osnovan na Jadranu – sa svrhom zaštite i morskoga teritorija – jest Nacionalni park Mljet, što se dogodilo 1960. godine, sa svrhom rada „na zaštiti, održavanju, očuvanju, promicanju, korištenju (ZO-OPK) te unapređenju i poboljšavanju nacionalnih ljepota i vrijednosti zaštićenih područja prirode“ (Perković 2010: 2). Kako na području ovoga parka obitava lokalno stanovništvo, a i isto je činilo i prije 1960. godine, u ovom se radu u osnovnim crtama žele razmotriti očekivane razlike u predočivanju svrhe i funkcije mljetskoga nacionalnoga parka između stanovnika i Uprave parka, uglavnom poradi njihovih drukčije usmjerenih interesa.

Društvene i humanističke znanosti odavno su svjesne da društvene institucije i pojave nisu jednoznačno shvaćene, da ih različiti akteri drukčije tumače te sukladno tome upravljaju vlastitu praksu. Jednim takvim višeznačnim konceptom propituje se i nacionalni park, pojava nastala stavovima, vrijednostima i znanjem određenoga vremena i (dijela) društva, koje ga je moralo „proizvesti“ i odlučilo putem nje vrijednu „baštinu“ „zaštiti“. Baštinu, dakle, kao i nacionalni park treba „proizvesti“, a potom u skladu s time i „zaštiti“, a niti jedno niti drugo ne mora biti potpuno prihvaćeno od svih zainteresiranih aktera. U nekim slučajevima razlike mogu biti i tolike da može doći do simboličkih ili drugih konflikta.

Na slojevitost i kompleksnost shvaćanja baštine i njezine proizvodnje te posljedično zaštite već je upozoreno, a primjer su recentni inspirativni radovi Bajuk Senčar (2012) i

Slavec Gradišnik (2012). Bajuk Senčar tako govori o „teorijskim i metodološkim izazovima osvjetljavanja kompleksne realnosti proizvodnje i očuvanja baštine“ (Bajuk Senčar 2012: 53), a uvidu o proizvodnji baštine Slavec Gradišnik inspirativno dodaje i modernu, industrijsku, robnu značajku: „skoro je nepratljiv korpus literature koji nalazimo među zapisima o studijama baštine, a koji dolazi iz različitih disciplina. Studije su baštine pak koncizno sažete u sintagme o proizvodnji, reprodukciji i industriji baštine“ (Slavec Gradišnik 2012: 5).

Industrijskom, robnom karakteru baštine – koja tako figurira i kao kapital – može se dodati i njezina društvena dimenzija, u kojoj robu ili kapital svi jednako ne posjeduju, pa je i njihovo razumijevanje određeno kontekstom društvene pozicije. Ovo posebno naglašava u nedavnom radu Simonič: „kada se ozbiljno razmišlja o razvojnom potencijalu kulturne baštine nečije gledište primarno ovisi o društvenoj poziciji iz koje se promatra pojedina aktivnost i oblikuje mišljenje o tome što je razvoj i što je kulturna baština“ (Simonič 2012: 131).

Proizvodnja, konstruiranost, kapital, interesi, moć i dr. upućuju i ukazuju na to koliko je kompleksno i potencijalno društveno konfliktno uspostaviti, organizirati i provesti „zaštitu“ baštine. Ovakav sustav nužno djeluje na administrativni, birokratski, nepersonalni način, iz čega proizlaze i njegovi drugi problemi, npr. društveni, na što podsjeća i Lukić-Krstanović govoreći o nematerijalnoj baštini:

Organiziranje nematerijalne kulturne baštine ... zasnovano je na birokratskoj taksonomiji, sustavima nadzora, postojećem ustroju, proizvodnji i potražnji na tržištu. Radi se o prevelikoj aktivnosti da bi se disperzija i regulacija kulturnih fenomena mogla dovesti u red putem sustava informiranja i društvene korisnosti. ... Definicije i konstrukcije nematerijalne kulturne baštine uspostavljene su politikama organizacija koje se bave baštinom i implementirane u obliku koji sadrži kompleksne mreže odnosa, hijerarhija, područja interesa i raspona interakcija. Iz društvene perspektive, baština osigurava status pojavama i konstruktima u oblikovanju kulturnoga i ekonomskoga kapitala na političkoj sceni. U tom smislu baština može biti određena kao retrospektivni izraz kulture, koji je transformiran u visoko politizirano dobro (Brown 2005: 43). Iz očista znanstvene interpretacije ovaj fenomen implicira diskurzivno i kontekstualno razumijevanje za uređenje različitih razina značenja i struktura moći. „Problem baštine“ trajno je suprotstavljen kontekstualnom i pragmatičnom pogledu društva na baštinu, počevši od definiranja, konceptualiziranja, instrumentaliziranja, svrhe itd. (Lukić-Krstanović 2012: 227–228)

Kompleksnost proizvodnje i upravljanja nacionalnoga parka dodatno usložava raznolikost aktera i baštine te svakodnevnih praksi, kako ističe Bajuk Senčar:

Različitost ... se odnosi na različite oblike baštine u [nacionalnom] parku, niz socijalnih aktera koji igraju različite uloge u svakodnevnim baštinskim praksama, kao i mnogostruka pozivanja na baštinu i autoritet koja postojeći akteri koriste za daljnje pojedinačne baštinske agende i prakse. (Bajuk Senčar 2012: 53)

Posebno treba naglasiti da su za stanovnike – ali na drugi način i za zaposlenike parka – svakodnevne djelatnosti vezane uz baštinu/resurse parka nerijetko zapravo egzistencijalne, praktične djelatnosti, poput ribolova, koje su se tradicionalno prakticirale od pamtivijeka i čije je ograničavanje ne samo materijalno već i kulturalno, identitetno ugrožavajuće.

Svaka proizvodnja baštine i njezine institucionalizirane zaštite, dakle, uključuje mogućnost konfliktnih tumačenja od mnogih, a najmanje od dva aktera: stanovnika i službenih osoba parka. Uočavanje različitih poimanja, valoriziranja, uporabe i interpretiranja pojava iz materijalne i nematerijalne kulture te prirodnih vrijednosti od aktera važan je dio posla antropologa, osobito istraživanje i potencijalno prevođenje drukčijih razumijevanja baštine unutar parka, a istraživanje baštine, odnosa spram nje, interpretacija i praksi aktera na terenu, zapravo postaje istraživanje temeljnih društvenih kategorija i širega društvenoga i kulturnoga konteksta (usp. Bajuk Senčar 2012: 54).

U svakom slučaju nacionalni park se pokazuje kompleksnim fenomenom proizvodnje i zaštite baštine, a u radu će nas, uz drugo navedeno, zanimati kako je do te proizvodnje došlo u svezi s Nacionalnim parkom Mljet, kako se „baština“ tamo „štiti“, kako se njome upravlja i kakve to posljedice ima na različitim jedinicama društvene organizacije, osobito lokalnoj. U radu se koristi tumačenje International Union for Conservation of Nature (IUCN) po kojemu nacionalni park kao

druga kategorija zaštićenoga područja jest veće prirodno ili gotovo prirodno područje izdvojeno zbog zaštite ekoloških procesa veće razine, zajedno sa svim vrstama i ekosustavima karakterističnim za područje, koji također daju osnovu za okolišnu i kulturnu kompatibilnost te potencijal za duhovnost, znanstveni rad, obrazovanje, rekreaciju i posjećivanje. (IUCN 2013)

Baštinu će se pak shvaćati sukladno tumačenju UNESCO-a:

Baština se obično određuje kao naše naslijeđe iz prošlosti, s kojim živimo u sadašnjosti i koje prenosimo budućim generacijama da iz njega uče, dive mu se i u njemu uživaju. ... Na svijetu postoji i kulturna i prirodna baština. U lokalnom području možda su vam znana arheološka ili umjetnička mjesta, crkva, drugo religijsko ili sveto mjesto ili povijesni grad. To zovemo kulturnom baštinom. Možda živite blizu šume ili prekrasnoga obalnog područja. To nazivamo prirodnom baštinom. Ovo je sve nepokretna baština (ne može se lako prenijeti). Objekte baštine, poput kovanica, botaničkih uzoraka, slika, statua ili arheoloških artefakata nazivamo pokretnom baštinom (lako su prenosivi). (UNESCO 2002).

U ovomu radu, od velikoga broja interpretativnih mogućnosti obrade teme, autori su se odlučili za razmatranje društvenoga konflikta koji nastaje kao posljedica različitih shvaćanja funkcije i djelovanja nacionalnoga parka. Ovo je istraživanje polazištima tako sukladno drugim antropološkim istraživanja različitoga i kompleksnoga tumačenja baštine. Bitnu ulogu, u dijelu procesa i osnovnu, osobito u procesu proizvodnje parka, njegova normiranja, kontrole i praktične provedbe normi, ima moć, odnosno strukture koje ju u društvenoj

strukтури utjelovljuju, od normativne vlasti u Republici Hrvatskoj, službenih osoba zaduženih za provedbu državnih propisa do djelatnika parka kao instance državnoga autoriteta na lokalnom nivou. Na slično viđenje upozorava i Peter Simonič govoreći: „Esencijalno prilikom određivanja domena (kulturne) baštine su prava, kompetencije i pozicije moći, koje ju određuju u skladu s vlastitim potrebama“ (Simonič 2012: 133).

Norme i koncepti različito se shvaćaju i sukladno tome usvajaju, a dodatnu teškoću za njihovu primjenu u praksi, osobito za svakodnevne korisnike baštine, stanovnike parka, predstavlja njihovo kreiranje „odozgo“, od struktura koje su „običnim“ ljudima i inače dominantne, često razmišljaju apstraktno, nerijetko i nedovoljno poznavajući stanje na terenu.

Društvena konstruiranost baštine i konkretno nacionalnih parkova od struktura moći te paralelna različitost shvaćanja, interesa i prakse aktera dovode do sporenja i konfliktnih situacija, o čemu za nacionalne parkove imamo brojne primjere diljem svijeta.

Ipak u mnogim dijelovima svijeta u razvoju, gdje je visoka gustoća naseljenosti, parkovi koegzistiraju s ljudima u usko poveznom, krhkom i nesigurnom odnosu (Nagendra 2008). Konflikti između parkova i ljudi proučavani su desetljećima, s konzervatorskim agencijama i društvenim znanstvenicima obično na suprotnim pozicijama prilikom razmatranja potrebe za zaštitom nasuprot ljudskih prava (Terborgh et al., 2002; Chapin, 2004). (Nagendra 2010: 2900)

Uzroci konflikta i načini da se on smanji ili izbjegne također su teme mnogih studija. Uporabljive misli o tome za ovaj rad daje primjerice Yasmi:

Postoje brojne metode i modeli za analizu konflikta. Klasično, konflikt je definiran kao razlike u stvarima kao što su predodžba, cilj ili interes (Coser 1956; Fisher and Ury 1981; Pruitt and Rubin 1986; Bartos and Wehr 2002). U skladu s tom definicijom prilikom suočavanja s konfliktom razlike trebaju biti reducirane ili eliminirane. (...) U novije vrijeme oštećujući (impairment) pristup (Glas 1997, 1999; Marfo 2006; Yasmi 2007) definira konflikt kao situaciju u kojoj se jedan akter osjeća oštećen (impaired) ponašanjem drugoga aktera zbog različitih predodžbi, emocija i interesa. (Yasmi 2010: 146).

Konflikt kao posljedica različitih interpretacija te osjećaja zakinutosti jedne strane doista je sveprisutan u svezi s nacionalnim parkovima, pa ga tako nalazimo posvuda, čak i u zemlji s ponajvećim standardom stanovnika na svijetu Norveškoj (usp. Vail 2001: 548), a na još jednu mogućnost njegova kvalitetnoga interpretiranja – kako kulturni i simbolički kapital bivaju prevedeni u društveni i ekonomski oblik – upućuje i Simonič (2012: 134).

Na drukčiju interpretativnu mogućnost, zanimljivu no u ovomu radu zbog drukčije usmjerene građe nekorištena, upozorava Bajuk Senčar:

Ipak, automatska pretpostavka o natjecateljstvu i suprotstavljenosti koja proizlazi iz činjenice različitosti može imati izvor u esencijalističkom shvaćanju kulture, u kojemu svi društveni akteri prihvaćaju pojedini set vrijednosti i kodova ponašanja – i različitost automatski postaje osnovni izvor

konflikta. Nasuprot, ovo istraživanje je zasnovano na shvaćanju da je kultura različita i nije prvenstveno zasnovana na sličnosti. (Bajuk Senčar 2012: 54).

Te nastavlja, zasnovano na uvidima Maxwella: „Maxwell proširuje koncept kontigviteta tako da djeluje kao osnova kulturne solidarnosti (...) [pa] različitost više automatski ne potkopava društvenu solidarnost niti pretpostavlja suprotstavljenost“ (Bajuk Senčar 2012: 54).

U ovomu će nas radu, dakle, zanimati kako se u slučaju Nacionalnoga parka Mljet proizvela/konstruirala baština i njezina institucionalizirana zaštita u obliku Parka, zanimat će nas kako se taj proces konstruiranja i dalje zbiva, tj. kako se redefinira i konstruira u svakodnevnim praksama aktera, koje su točke značenjski prijeporne i koje mogućnosti smanjenja tenzija postoje. Ne treba zaboraviti, u ovomu radu nedotaknutu, pozadinu ili kontekst današnjega funkcioniranja nacionalnih parkova, koji uključuje njihovu sve veću komercijalizaciju, tržišnu orijentiranost i moguću privatizaciju (usp. More 2008: 106).

KRATKI PREGLED POVIJESTI OTOKA MLJETA

Otok Mljet naseljen je od prapovijesti, o čemu svjedoče brojne ilirske gradine (za širi pregled povijesti usp. Nodilo 2011). U povijest ulazi osvajanjem Rimljana u 1. st. prije Krista, nakon čega postaje temom rimskih povjesničara, a o važnosti koju za Rim ima pokazuju i ostaci jedne od najvećih rimskih palača na Jadranu. Na otok u 9. st. dolaze Slaveni, Neretljani, koji postupno istiskuju preostalo romansko stanovništvo, a potpunu vlast zasigurno imaju u 12. st. jer 1151. knez Zahumlja Desa daruje redu benediktinaca otok u posjed. Upravo na otočiću koji simbolizira današnji nacionalni park redovnici grade crkvu i samostan. Godine 1410. otok ponovno dolazi pod svjetovnu vlast Dubrovačke republike, dok trećina otoka – gotovo u potpunosti današnji nacionalni park – ostaje na upravljanje Crkvi. Tamo se naseljavanje svjetovnim stanovnicima dopušta tek u 18. st. kada oni zasnivaju mjesto Goveđari. Napoleonovim osvajanjem Dubrovačke republike 1808. godine benediktinski red se ukida i ponovno otokom u potpunosti upravlja svjetovna vlast. Od tada do 1991. g., s iznimkom razdoblja od samo nekoliko godina, područje današnjega Nacionalnoga parka Mljet jest u državnom vlasništvu. Promjenama političkoga sustava 1990-ih dio je područja vraćen u posjed Crkvi, što je poradi mnogih vlasnika zemljišta na području nacionalnoga parka uzrokovalo različite teškoće u njegovu upravljanju i gospodarenju.

PROIZVODNJA NACIONALNOGA PARKA MLJET

Nacionalni park Mljet proglašen je 11.11.1960. g. Odlukom Sabora Narodne republike Hrvatske, kao prvi park prema tada novom Zakonu o zaštiti prirode od 13.4.1960. g. te kao prvi hrvatski nacionalni park s morskim teritorijem. Prethodnice ovoj odluci su

odluka Zemaljskoga zavoda za zaštitu prirodnih rijetkosti Narodne republike Hrvatske o proglašenju zaštićenom prirodnom rijetkošću jezera sa okolicom na otoku Mljetu od 27.2.1948. g. te projekt austrijske akademije o zaštiti mljetskih šuma i jezera pod nazivom Naturshutzpark Meleda iz 1910. g.

Nacionalni park Mljet dobio je taj status jer predstavlja

jedinstven primjer osebuje vegetacije i prirodne ljepote na cijelom Mediteranu, posebno izgleda „jezera“, koja su nalik laguni, ali ih ipak zovemo jezerima zbog oblika koji imaju. Sustav slanih „jezera“, zapravo potopljenih krških polja, predstavlja jedinstven geološki i oceanografski fenomen u kršu, značajan u svjetskim razmjerima. (Perković 2010: 22)

Ove osnovne razloge prati i bogata kulturna baština (samo kao primjer može se istaknuti rimska palača: treća po veličini antička građevina na Jadranu – veće od nje su samo Arena u Puli te Dioklecijanova palača) te endemske i druge vrijedne biljne i životinjske vrste (jedan dio parka stoga ima status strogoga rezervata prirode, što je najviša razina zaštite prirodno vrijednoga područja).

Nacionalni park Mljet zauzima otprilike 1/3 otoka Mljeta, odnosno 5.375 hektara s morskom površinom, a stanja i odnosi u zaštićenom području regulirani su Prostornim planom NP „Mljet“ (NN 23/01) i Pravilnikom o unutarnjem redu u NP „Mljet“ (NN 15/00)“ (Perković 2010: 21).

Ovaj nacionalni park, kao i svaki drugi, društvena je i kulturna konstrukcija, koja formalno počiva na zakonskoj odluci, koja istovremeno određuje i način njezina ustrojstva i funkcioniranja (usp. Bajuk Senčar 2012: 56). Baština i nacionalni park pokazuju se tako konstruktima, ne samo kulturnim već i legalnim, koje državni sustav izvršne vlasti ima ovlasti i mogućnosti nametnuti svim ostalim zainteresiranim akterima. Budući da je kulturnoj antropologiji dobro poznato da kulturne pojave karakterizira višestrukost značenja te posljedična različitost pa i konfliktnost njihova interpretiranja nerealno je za očekivati da će shvaćanje baštine i nacionalnoga parka u svih aktera biti jednako. Osobito ljudi koji se svakodnevno susreću s baštinom i imaju vlastitom tradicijom oblikovani pogled na nju mogu njezino definiranje „odozgo“, od državnoga aparata kojega i tako smatraju represivnim, i s kojim su uvijek u asimetričnim odnosima moći, doživjeti negativno.

Za antropolog je kulturno (jer izražava društvene koncepcije, stavove, vrijednosti i dr.) vrlo zanimljiv proces pobaštinjenja (*heritagization*) kojim nešto postaje baštinom, a osobito onom koju treba štiti. Pri tome različita viđenja otkrivaju i različite kulturne svjetove. O tome zanimljive uvide ponovno daje Bajuk Senčar:

*Možemo tvrditi da je razvoj razumijevanja o prirodnoj i kulturnoj baštini normativni akt u sebi i po sebi, jer se bavi određivanjem pojedinog, obično idealnog tipa odnosa s elementima baštine ili krajolikom baštine. Ovaj proces, koji se obično naziva pobaštinjenje (*heritagization*) (Hewison 1987; Walsh 1992), implicira uspostavljanje odnosa s posebnom svrhom kao i set prava i odgovornosti.* (Bajuk Senčar 2012: 55–56)

Institucija zadužena za operacionalizaciju ideja o Nacionalnom parku Mljet te njegovo društveno zamišljeno funkcioniranje jest Uprava Nacionalnoga parka Mljet. Njezina je zadaća njegova zaštita, održavanje i promicanje (Odluka 1992). Okvir u kojemu ona to nastoji činiti jest Zakon o zaštiti prirode (Narodne novine (NN) 70/05, 139/08, 57/11), lokalni prostorni planovi te Pravilnik o unutarnjem redu Nacionalnoga parka Mljet (NN 76/2000). Shvaćanje svoje funkcije kao u bitnome zaštićujućega tijela koje provodi norme i djeluje represivno može se vidjeti u izvratku iz Pravilnika o unutarnjem redu dostupnoga na web stranicama Nacionalnoga parka Mljet (<http://www.np-mljet.hr>). Tamo se posebno, između ostaloga, naglašava da je na području parka najstrože zabranjeno: branje, sakupljanje, uklanjanje sa staništa i oštećivanje biljaka; pušenje osim na za to određenim mjestima; rastjerivanje, proganjanje, uznemiravanje, hvatanje, ozljeđivanje i ubijanje životinjskih vrsta; nošenje i korištenje vatrenog oružja, kao i drugih sredstava pogodnih za lov (luk, strijele, klopke, mreže za lov i sl.). Ribolov je zabranjen, iznimno uz posebnu dozvolu Ustanove. Kako je uloga Uprave i promicanje Parka te njegov razvoj, razvidna je teškoća te zadaće jer konzerviranje i promjena, ograničavanje i razvoj nisu uvijek usklađivi s lokalnim stanovništvom.

Posebna je teškoća za Upravu i ovlaštene djelatnike parka Nacionalnoga parka Mljet to što oni, *de facto*, na terenu funkcioniraju kao aparat državne vlasti, autoriteta i represije, a norme koje trebaju provoditi, i ovlasti koje za to imaju, nisu uvijek jasne niti mogućnostima provedive, što će se primjerice vidjeti na problemu ribolova. Stvari se dodatno kompliciraju i ako na državu prestanemo gledati kao na monolitnu strukturu već kao na niz umreženih te nekad i neusklađenih institucija. Te Slaughterove koncepcije ponovno na primjeru nacionalnih parkova uspješno primjenjuje Bajuk Senčar (usp. 2012: 57), naglašavajući pritom da stanovnici i djelatnici parka osim već navedenih zakona kojima se zaštićuje priroda i uređuje park žive i pod drugim državnim zakonima, često u nekim elementima preklapajućim i dodatno komplicirajućim (npr. o zakonima o šumama, poljoprivredi, lovu i ribolovu, izgradnji, prostornom planiranju, vodama i dr.).

Taj je problem općenit i nalazimo ga i u drugim zemljama, primjerice u Kini, a vezan je i uz administrativno rješenje funkcioniranja nacionalnih parkova. I dok na nivou regulative sve može biti dobro osmišljeno često je problem kako zamišljeno sprovesti u djelo. Opet za usporedbu s Hrvatskom vrijedan kineski primjer:

Počevši od 1956. godine Kina je izgradila veliki sustav zaštite područja, ali se bori da implementira učinkovito upravljanje. Postoje stalni problemi s moći administracije, nejasnom regulacijom, neodgovarajućim financiranjem, neprikladnim razvojem unutar zaštićenih područja, nedovoljnim profesionalnim kapacitetima i sličnim. ... Kina se još bori s implementacijom učinkovite zaštite na terenu. (Zhou 2011:1314-1315)

Problemom se pokazuje i preklapanje nadležnosti oko regulacije nekih aktivnosti u nacionalnom parku:

Devet različitih agencija uključujući Državnu upravu za šume, Ministarstvo zaštite okoliša i Ministarstvo graditeljstva dijele odgovornost

za prirodne rezervate, no njihove djelatnosti nisu iznutra koordinirane ... niti trenutna regulativa prirodnih rezervata ne pojašnjava ove mnogostruke, konfliktne linije autoriteta. (Zhou 2011: 1315).

Kako se ponajvećim problemom pokazuje kako pomiriti potrebu zaštite prostora i slobode aktivnosti ljudi (usp. Zhou 2011: 1315), očekivano se otvara pitanje zadovoljstva stanovništva nacionalnim parkovima i njihovim upravljanjem (usp. Zurc 2009: 45), važno jer je veza s lokalnom zajednicom bitni element uspješnoga razvoja parka (usp. Esprit 2011: 88).

Pravilnik o unutarnjem redu, pa tako i onaj Nacionalnoga parka Mljet, kao glavni regulator svakodnevnih aktivnosti u parku, pokazuje se jednom od bitnih točaka prijepora, jer se kroz njegovu implementaciju konkretno očituje problem usklađenja načelne i praktične razine, odnosno propisa i njihova provođenja, važno poradi pokušaja kako uspješne zaštite baštine parka tako i unaprjeđenja života lokalne zajednice.

Uprava Nacionalnoga parka Mljet, kako je razvidno iz publiciranih dokumenata, reguliranje i ograničenje ponašanja stanovnika i posjetilaca na području parka smatra nužnim činom u pokušaju uspješne zaštite javnoga dobra, odnosno što učinkovitijega očuvanja prirodoslovnih i kulturno-povijesnih vrijednosti, što je i njezina zakonska funkcija. Kako su neke od tih odredbi izrazito restriktivne za očekivati je da će za dio stanovništva bitno otežavati svakodnevni život, a dodatni problem, potencijalno iznimno važan za antropologe, može biti i što ove odredbe mogu ugrožavati identitet stanovnika, osobito onaj njegov aspekt koji je vezan uz tradiciju i tradicionalne prakse.

Na području današnjega Nacionalnoga parka Mljet stanovnici su se tradicionalno bavili poljoprivredom, stočarstvom i ribarstvom, o čemu govore i srednjovjekovni izvori. Osnivanje Nacionalnoga parka 1960. g. tako je uvelike utjecalo na njihove svakodnevne prakse te značajno ograničilo gospodarske aktivnosti. Autori stoga jednim od ključnih problema reguliranja života u nacionalnim parkovima smatraju postizanje balansa između „lokalne tradicije upotrebe resursa, zaštite okoliša i turizma“ (Vail 2001: 554). Tek uspjelost u svim ovim ciljevima može značiti potpunu društvenu uspješnost koncepta i pojedinačne manifestacije nacionalnoga parka. Kako to mislimo autorima vrlo sukladno izražavaju Allendorf (2012: 36-38): „Predodžbe lokalnoga stanovništva o zaštićenim područjima nisu samo temeljna komponenta odnosa park-ljudi (Lynam et al., 2007), one su također i indikator uspjeha zaštićenih područja (Struhsaker et al., 2005)“ te More: „Parkovi također, uočavajući međuovisnost sa zajednicom u okruženju, imaju interes biti dobrim susjedima (Manning, 1990)“ (More 2008: 108). U suprotnom može nastati trajni, kompleksan i teško rješiv konflikt mještana i uprave parka oko upravljanja (usp. Vail 2001: 570-571 i Allendorf 2012: 36).

Ključnim se ponovno pokazuje problem uspješnog usklađenja zakonske regulative i praktičnih potreba stanovnika, o čemu na američkom primjeru govori More (2008: 119), upozoravajući i na slabu mogućnost stanovnika da sudjeluju u upravljanju parkom, te Bajuk Senčar (2012: 58), koja prepoznaje i heterogenost stanovništva, a odatle i interesa.

Slika 1. Pogovor v mlinu z edino galeristko na otoku. Mlinice (foto J. Fikfak, 2012).

Slika 2. Tomo Vinšćak in bivši ravnatelj osnovne šole, Babino polje (foto J. Fikfak, 2012).

NEKA DETEKTIRANA POLJA ZNAČENJSKIH SPORENJA U NACIONALNOM PARKU MLJET

ZEMLJA

Njezini su vlasnici lokalni stanovnici, Katolička crkva te država koju predstavlja Nacionalni park. Kako je za upravljanje cijelim područjem nadležan Park jasno je da Nacionalni park nekim svojim odlukama i postupcima u svezi sa zemljom (uređenje, korištenje, ograničenja i dr.) ulazi u drugim zakonima njemu jednaka prava drugih vlasnika. Dodatnu teškoću stvaraju mnogi neriješeni zemljevlasnički odnosi, nastali znatnim dijelom političkim odlukama bivše komunističke vlasti.

RIBARSTVO

Ribarstvo se pokazuje vrlo složenim problemom jer Pravilnikom Parka nije dozvoljeno. Odluka je ublažena samo za domicilno stanovništvo (što je često nejasno turistima), koje se u suženu obliku njime može baviti, ali sa striktno određenim sredstvima i načinima. Kako lokalno stanovništvo ribolov smatra tradicionalnom djelatnošću, stoga i identitetno važnim, odredbe parka smatraju se diskreditirajućim i ugrožavajućim, pa se, između ostaloga, koriste mreže zabranjene od Uprave parka i ne pazi se na kvote ulova. Ribarstvo osobito dobro pokazuje u praksi nejasnu državnu regulaciju i preklapanje u njezinu provođenju. Iako je zakonski okvir jasan, i pravila ribolova u Parku ne mogu biti blaža nego u područjima koja nisu Park, pomorska policija, budući da park ima za nadzor ovlaštene osobe, ne ulaže dodatno svoje resurse u nadzor poštivanja pravilnika parka. Službenici parka, nadzornici kojih ima dvanaest, pak nemaju policijske ovlasti i ne mogu osigurati provedbu zakona kako to čini policija. Posljedica je ponekad uspješnija kontrola ribolova na području koje nije Park nego u njemu. Dodatni je problem ponekad i struktura nadzornika, koji su i sami u jednomu dijelu pripadnici lokalne zajednice.

GRADITELJSTVO

Potencijalno se pokazuje jednim od najvećih problema Parka jer je svaka nedopuštena gradnja u nacionalnom parku prema važećem zakonu kazneno djelo, a nadzor građevinske inspekcije poradi izdvojenosti otoka nije tolik kao na kopnu. Slično je i sa stručnim konzervatorskim službama Ministarstva kulture, koje također zbog udaljenosti ne mogu djelovati uspješno, primjerice na nadzoru rimske palače, kao na nekim drugim područjima. Ovakav nadzorni okvir potencijalno može ugroziti kvalitetu Parka jer može dovesti do nesankcioniranja postojanja objekata bez svih zakonskih dozvola, ograđenosti pojedinih područja, npr. plaža, smještaja građevinskoga otpada i sl. Dodatno sve probleme usložava postojanje više preklapajućih zakona, npr. o naseljima, jer ljudi u njima žive davno prije nego što je nastao Park, te neriješeni imovinsko pravni problemi i činjenica da država (Park) niti nije najveći posjednik zemlje na svojem teritoriju.

Slika 3. Člani hrvaške ekipe (Tibor Komar, Tomo Vinšćak in Goran Šantek v pogovoru z bivšim ravnateljem šole in zdomcem, Babino polje (foto J. Fikfak, september 2012).

ZAKLJUČAK

Uzročima konflikta i načinima da se on smanji ili izbjegne bavili su se mnogi znanstvenici. Bitnim se pokazuje potreba smanjenja razlika između predodžbi, ciljeva ili interesa, kako se niti jedan akter ne bi osjetio oštećen ponašanjem drugoga aktera (usp. Yasmi 2010: 146). Da bi se to postiglo čini se potrebnim razviti dobre strategije upravljanja konfliktom.

Ove strategije bi trebale, ne dovodeći u pitanje prvotnu funkciju Parka i sukladno njoj, omogućiti lokalnoj zajednici normalan život te očuvanje identiteta, vezano i uz način njegova očitovanja u tradicionalnim praksama i aktivnostima. Bitnim se pri tome pokazuje uočavanje Uprave Parka i drugih normativnih i regulatornih državnih tijela da *top-down* pristup nije jedini moguć, te da su pristupi *down-up*, koji polaze od iskustva ljudi na terenu, neposrednoga života te slušanja mišljenja stanovnika kao zainteresiranih pojedinaca ponekad i uspjeliji te dugoročno važniji za kvalitetno postojanje Parka te njegovo uspješno obavljanje njegove ne manje važne društvene funkcije. Tek uspješnošću i u tome može se govoriti o Parku kao o uspješnom društvenom proizvodu (usp. Esprit 2011: 88 i Allendorf 2012: 36–38). Vrlo se bitnim pri tome, iz situacije u drugim parkovima, također pokazuje pronalaženje načina kompenzacije drukčijih uvjeta života stanovnicima Parka. Upravo uspješnost u tome često omogućava i uspješnost društvenoga projekta nacionalnoga parka (usp. Zhou 2011: 1317–1320).

Sve je ovo važno kako bi se očuvao autentični život, a parkovi izbjegli estetizaciju kako je shvaća Setten:

Estetizacija je povezana s posebnim odnosom prema krajoliku koji je reduciran na pogled. ... Estetizacija krajolika ispušta, prešućuje kultivaciju zemlje i iskustvo mještana na užtrb pogleda udaljenoga promatrača. Kulturna baština zemljoradnje svedena je na pojedinu, iako nacionalnu viziju ruralne baštine. (Bajuk Senčar 2012: 61).

Put je to prema komodifikaciji baštine i ljudskoj alijenaciji od nje.

LITERATURA

- Allendorf, Teri D., Myint Aung i Melissa Songer
2012 Using Residents' Perceptions to improve Park-People Relationships in Chatthin Wildlife Sanctuary, Myanmar. *Journal of Environmental Management* 99, 36–43.
- Bajuk Senčar, Tatiana
2012 Natural and Cultural Heritage Practices in Triglav National Park. *Traditiones* 41 (2): 53–64 (DOI: 10.3986/Traditio2012410204).
- Esprit, Cory St. i Langdon Smith
2011 The Green State Park Initiative: Utilizing Pennsylvania State Parks as a Case Study. *Journal of Park and Recreation Administration* 29 (3): 86–100.
- IUCN Protected Areas Categories System
2013 IUCN Protected Areas Categories System (http://www.iucn.org/about/work/programmes/gpap_home/gpap_quality/gpap_pacategories/)
- Lukić-Krstanović, Miroslava
2012 Management and Production of Intangible Cultural Heritage in Serbia. *Traditiones* 41 (2): 227–241 (DOI: 10.3986/Traditio201241020417).
- More, Thomas A., Bernardo Urdaneta i Thomas H. Stevens
2008 Shifting National Park Policies and Local People: A Case Study of Acadia National Park. *Journal of Park and Recreation Administration* 26/4: 105-125.
- Nacionalni park Mljet
2013 <http://www.np-mljet.hr/>
- Nagendra, Harini, Duccio Rocchini i Rucha Ghate
2010 Beyond Parks as Monoliths: Spatially differentiating Park-People Relationships in the Tadoba Andhari Tiger Reserve in India. *Biological Conservation* 143: 2900–2908.
- Nodilo, Marija
2011 Vrt u benediktinskom samostanu Sv. Marije na Mljetu. *Šumarski list* 3–4: 153–160.
- Odluka
1992 Odluka o osnivanju Javnoga poduzeća Uprava nacionalnoga parka Mljet. *Narodne novine* 14.
- Perković, Marin
2010 *Mljet, 1960. – 2010. Nacionalni park*. Zagreb: Javna ustanova Nacionalni park Mljet.
- Pravilnik
2000 Pravilnik o unutarnjem redu u Nacionalnom parku Mljet. *Narodne novine* 15.

Prostorni

2001 Prostorni plan Nacionalnoga parka Mljet. *Narodne novine* 23.

Simonič, Peter

2012 Heritage, Development and Nature: The Purpose of Anthropology of Protected Areas. *Studia ethnologica Croatica* 24: 131–146.

Slavec Gradišnik, Ingrid

2012 Introduction. *Traditiones* 41 (2): 5–8.

UNESCO

2002 World Heritage in Young Hands.

Vail, Benjamin J.

2001 Tourists are Invading Our District. Social and Ecological Conflicts in a Norwegian National Park. *Scandinavian Studies* 73 (4): 547–574.

Yasmi, Yurdi i Carol J. Pierce Colfer

2010 Forestry and Fishery Conflict in Danau Sentarum: Application of an Impairment Approach. *Borneo Research Bulletin* 41: 145–161.

Zhou, D.Q. i R. Edward Grumbine

2011 National Parks in China: Experiments with protecting Nature and Human Livelihoods in Yunnan Province, Peoples' Republic of China (PRC). *Biological Conservation* 144: 1314–1321.

Zurc, Jana i Andrej Udovč

2009 Local Inhabitants' Opinion about the Triglav National Park Management. *Sociologija i prostor* 183 (1): 43–56.

MLJET NATIONAL PARK: THE CHALLENGE OF CONFLICTING INTERPRETATIONS

Mljet Island was the first Croatian national park in the Adriatic, established by a parliamentary decision in 1960. The main concern was to protect the marine territory of Mljet as an extension of a 1948 institutional attempt at protection and an earlier project by the Austrian Academy from 1910, which envisioned protection of its forests and salt lakes under the name Naturshutzpark Meleda. We were therefore interested in determining how heritage is constructed in the case of Mljet National Park and how heritage is being institutionalized in a form of the park. We also wished to investigate this ongoing construction process, how it is redefined in everyday practice, how heritage is “protected” and managed, and what consequences these processes may have on different units of social organization, especially at the local level. There are many interpretative possibilities in such a study, but the authors decided to mainly consider the social conflict that occurs as a result of different understandings of the park’s functions and activities. The institution responsible for Mljet National Park and its social function is the park management. Its task is not only to protect and conserve the park, but also to promote it. Production, capital, interest, and power all point to how complex and potentially conflicting can it be to establish, organize, and implement the “protection” of heritage. Some of these protective provisions are very restrictive, and so they are expected to significantly complicate everyday life for part of the island population. An additional problem, potentially an important one for anthropologists, is that these limitations

could also threaten people's identity, especially their traditional practices. Medieval sources state that the residents of today's park area were traditionally engaged in agriculture, raising livestock, and fishing. The establishment of the national park in 1960 greatly affected their daily routines and significantly limited their economic activity. Activities such as fishing, which has been practiced traditionally for centuries, are often part of island residents' livelihoods and are mostly related to park heritage or natural resources. Restrictions on such practices could be damaging for locals not only materially, but also culturally. On the other hand, an inconvenience for the park management and personnel is that they are by definition an institution of government, authority, and repression. The regulations that the park management should be implementing are not always consistent with the actual authorities they have out in the field; this is best seen in the example of fishing. Fishing is largely prohibited, except with special permission from park management. However, the twelve park officials and rangers have no genuine legal power to enforce this law. Another major problem is land ownership. Ownership of the land is mainly divided between the local residents, the Catholic Church, and the state, which makes any new project liable to particular claims by different stakeholders.

Izr. prof. dr. Goran Pavel Šantek i asist. Tibor Komar, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta, Univerza Zagreb, Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb, gpsantek@ffzg.hr; tkomar@ffzg.hr